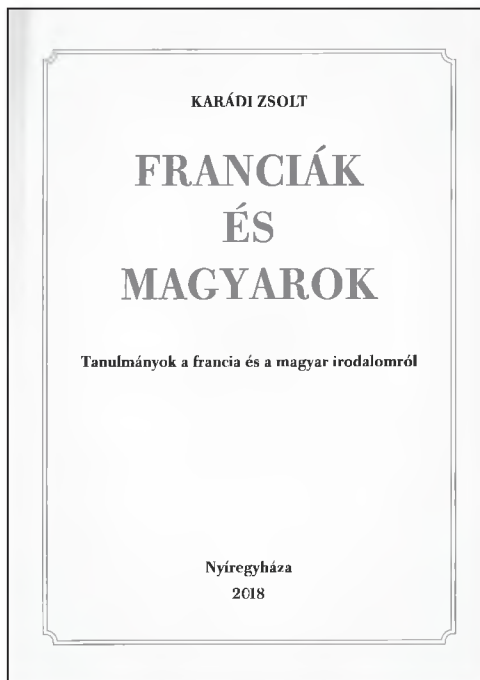

A francia-magyar irodalmi kapcsolatokról

Karádi Zsolt *Franciák és magyarok* című kötete a szerző elmúlt két évtizedben íródott tanulmányaiból nyújt válogatást, amely jól illeszkedik a magyar-francia kulturális kapcsolatok történetét feldolgozó korábbi kiadványok sorába (pl. *Eszmei és irodalmi találkozások, Magyarok és franciák*¹). A dolgozatok elsősorban az összehasonlító irodalomtudomány és a fordításstiszta területéhez kapcsolódnak.

A könyv első, legterjedelmesebb fejezetének François Gachot-ról szóló munkái egy francia szemével láttatják a magyar kultúrát. A második egységben közölt írások a magyar versfordítások tükrében mutatják be a modern francia költészet két legjelentősebb, legnagyobb hatású alkotóját, Charles Baudelaire-t és Arthur Rimbaud-t. A gyűjtemény harmadik harmadában Baudelaire *Les Paradis artificiels* című művéről, Francis Jammes költészetéről, valamint Marguerite Duras és Yann Andréa kapcsolatáról olvashatunk francia nyelven.

A Nyugat franciája címet viselő első rész öt hosszabb-rövidebb értekezésében Karádi Zsolt (akárcsak François Gachot) „missziót teljesít”. Elmélyült kutatásainak köszönhetően a korábbi évtizedekben szinte elfelejtett Gachot „roppant gazdag életműve” újra bekerült az irodalmi köztudatba. Gachot, aki 1924 és 1949 között tartózkodott Magyarországon és

„1986-ban bekövetkezett haláláig a magyar kultúra, a magyar irodalom feltétlen híve, tolmácsolója” volt, több ízben szorgalmazta a francia-magyar kulturális kapcsolatok kiszélesítését. Ezen a téren ma is sok még a tennivaló.

A rendkívül gazdagon dokumentált szövegek bemutatják Gachot és a magyar kultúra viszonyát, a francia irodalmár rendhagyó pályájának az alakulását, a „Nyugat, a Revue de Hongrie, az Europe, a Nouvelle Revue de Hongrie, a Mesure s a Nouvelle Revue Française hasábjain kifejtett irodalomnépszerűsítő, illetve fordítói tevékenységét”. A *Mercure de France* igen rangos francia irodalmi folyóiratban megjelent Gachot-cikkeknek Karádi külön tanulmányt szentel. Esszéiben

¹ KÖPECZI BÉLA – SÓTÉR ISTVÁN (szerk.): *Eszmei és irodalmi találkozások. Tanulmányok a magyar-francia irodalmi kapcsolatok történetéből.* Budapest, 1970. Akadémiai Kiadó.; KÖPECZI BÉLA: *Magyarok és franciák.* XVI. Lajostól a francia forradalomig. Budapest, 1985. Szépirodalmi Kiadó.

François Gachot hangsúlyozza az általa bemutatott magyar költők, írók (többek között Ady, Babits, Kosztolányi, Illyés, Krúdy) francia kötődéseit, a francia irodalom magyarországi hatását. Ahogy Karádi Zsolt fogalmaz, Gachot „jó értelemben volt elfogult a magyar irodalom alkotásaival szemben, ezért kijelentései többnyire túlzók; kritikus megjegyzést nemigen engedett meg magának” (37. o.). Karádi fontosnak tartja, hogy „hőse” képzőművészeti tárgyú írásait is bemutassa, jelezve a téma szerteágazó és további kutatásokat igénylő voltát. Egyetérthetünk Gachot-val abban, hogy egy olyan „országban, amely a középkortól kezdve a XX. századig ezer szállal kötődött a franciákhoz, az 1930-as években a zene és a képzőművészet lenne képes azok számára is közvetíteni az eszményeket, akik nem birtokolják a nyelvet” (66–67. o.). A „Nyugat franciájáról” szóló munkák sorát Karádi Krúdy Zsuzsa és François Gachot levelezésének ismertetésével zárja, miközben a téma további feldolgozásának egyik lehetséges irányát is kijelöli.

A második fejezet négy tanulmánya a modern francia költészet kontextusában tárgyal fordításpoétikai kérdéseket. A francia irodalomnak, ezen belül is a modern francia irodalomnak Magyarországon rendkívül gazdag műfordítás-irodalma van. Tornai Józsefnek a *Les Fleurs du Mal* újrafordításakor, 1991-ben „nemcsak Baudelaire-rel kellett versenyezni, hanem a klasszikus hármasnak – Babits Mihály, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc – a magyar kultúrába beivódott hangjával is” (93. o.). Baudelaire *Correspondances* című híres szonettjét Szabó Lőrinc *Kapcsolatok*, míg Tornai József *Megfelelések* címmel fordít-

ja. Karádi Zsolt a két költő átültetését versszakról versszakra haladva veti össze. Az alapos fordításstilisztikai elemzés révén meggyőzően bizonyítja, hogy Tornai megoldásai „dísztelenebbek, de pontosabban” (104. o.), a baudelaire-i vers filozófiai háttérét jobban visszaadják.

A szellem győzelmében Karádi szintén Tornai József kötetét, *A Rossz virágait* vizsgálja, figyelembe véve az 1991-es első és a 2007-es második kiadás közötti különbségeket. Baudelaire *Une charogne* c. versét állítja elemzése középpontjába, a „forrásszöveg és a célszöveg szóról szóra való összevetésével” (124. o.). Lexikai, morfológiai, szintaktikai észrevételek mellett metrikai megjegyzéseket is tesz. Fontos jelezni, hogy az a nagy múltú visszatekintő magyar versfordítási gyakorlat, mely a kötött formát kötött formával tolmácsolja, külföldön korántsem általános. Franciaországban a kötött verselésű költeményeket általában (ritmikus) prózában, vagy szabad verssorokban adják vissza, emellett elfogadott, bár ritka megoldásnak számít a formahű fordítás.

Tornai József, akárcsak a *Nyugat* nemzedéke, a francia alexandrinust középmetszetes, jambizált tizenkét, illetve „nőrímesen” tizenhárom szótagos sorral adja vissza. Itt jegyezzük meg, hogy a gazdag rímként (*rime riche*) felsorolt példák közül az első két rímpár (âme / infâme, lubrique / cynique) elégséges rímnek tekintendő, a szóvégi nem ejtett „e” hang egyezését ugyanis nem kell számításba venni (114. o.). (Ugyanez a probléma a *Michel és Christine* metrikai leírásakor is jelentkezik.)

Bár a franciák a modern költészetet Baudelaire-től számítják, a költő modernsége a *Les Fleurs du mal*-ban metrikai téren

nem jelenik meg. Ahogy Karádi jogosan megjegyzi, Baudelaire valóban „nem volt versani újtó” (114. o.), de ez nem jelenti azt, hogy a versforma és a ritmus kérdései ne foglalkoztatták volna. (Érdekes lenne megvizsgálni Baudelaire formai kísérletezésének kimagasló és nagyhatású művét, a *Fájó Párizs, Kis költemények prózában* c. kötetet, illetve magyar fordításait is.)

A következő dolgozat, *A szívem jégheg, vörös korong* Dsida Jenő tevékenységével foglalkozik, Baudelaire *Chant d'automne*-jának magyarra történt átültetésén keresztül. A *Tündéri vakmerőség* Nagy László Rimbaud-tolmácsolásaihoz kíván adalékokkal szolgálni. A *Michel és Christine* elemzése, s az eredetivel való összevetése során Karádi Zsolt kitér Nagy László fordítói elveire és Rimbaud hatására is.

A harmadik fejezetben (...*Quelqu'un est venu*) közölt, kiváló franciasággal megírt értelmezésekben Baudelaire mellett Francis Jammes-ról és Marguerite Duras-ról is olvashatunk, mutatva a szerző imponálóan sokrétű tájékozottságát.

A könyv figyelemre méltóan gondozott szöveget ad kezünkbe. A kevés apróbb hiba, elírás közül megemlítenék néhányat. Gachot nyilvánvalóan nem Paul Lafargue író és politikus, hanem Jules Laforgue költő – a *Panaszok* (*Complaintes*) kötet és az első francia szabadversek szerzője – hatását említette Kosztolányi esetében (30, 32. o.). Ugyancsak zavaró az elírás Max Jacob (41. o.), Jules Romains (48. o.) vagy Jules Supervielle (51. o.) francia költők nevében. A Francis Jammes-idézet pontatlanságát („Si vous vivez loin de Dieu”, 175. o.), illetve a magyar nyelvű szövegrészekben szereplő francia kifejezések elgépeléseit – musique

tsigane (17. o.), vanité profane (133. o.), rime suffisante (115, 153. o.), les sanglots longs (135. o.) – bizonyára csak a franciául tudó olvasók veszik észre. Jellemző a munkára az elmélyültség és a filológiaiilag minél pontosabb tájékoztatás igénye. A lábjegyzetek fontos mozzanatokkal egészítik ki a tárgyalt témát.

Egyetértünk Karádi Zsolttal, amikor azt írja, hogy „Baudelaire (meg Rimbaud, Apollinaire, Proust és Duras) miatt érdemes megtanulni franciául...” (109. o.). A francia-magyar irodalmi kapcsolatok alakulásának kutatása minden bizonnyal nem zárult le a szerző számára ezzel a könyvvel.

KARÁDI ZSOLT: *Franciák és magyarok. Tanulmányok a francia és magyar irodalomról*. Nyíregyháza, 2018. Örökségünk Könyvkiadó, 203 p.

SZILÁGYI ILDIKÓ